

Олена СТЕПАНЕНКО,

orcid.org/0000-0003-0887-5808

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри соціально-гуманітарної освіти

Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради

(Дніпро, Україна) *olena.step@ukr.net*

ТЕХНОЛОГІЧНЕ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено питанню технологічного навчання зарубіжної літератури в сучасній українській школі. Досліджено різні підходи вчених до трактування ключових понять «технологія», «освітня технологія», «технологія навчання», «технологізований підхід до навчання». Особливу увагу звернено на неоднозначність у трактуванні поняття освітньої технології. Аналіз праць науковців дозволив визначити у ній два основні напрями: одні не поділяють думки про потребу технологізації освіти, інші – наполягають на розробці технологізованого підходу до навчання. Обґрунтовано, що технологізований підхід передбачає комбінування окремих педагогічних технологій як складників для досягнення здобувачами загальної середньої освіти очікуваних результатів навчання. Схарактеризовано історію впровадження технологічного навчання в освіті. Описано основні етапи розвитку технологізованого підходу до навчання зарубіжної літератури в Україні: 1) активне використання в школах різноманітних технічних засобів трансляції інформації, об'єднаних поняттям «аудіовізуальні засоби»; 2) обґрунтування засад системного підходу до вивчення художнього твору та до формування вмій та навичок учнів; 3) істотні здобутки в галузі психолого-педагогічних наук щодо управління пізнавальною діяльністю, пошуку наукових форм організації навчання; 4) розробка окремих навчальних технологій для модернізації літературної освіти учнів незалежної української школи. З'ясовано, що автори навчальних технологій із зарубіжної літератури спиралися як на загальнодидактичні, так і спеціальні принципи організації освітньої діяльності, розроблені з урахуванням вимог сучасної літературної освіти учнів старшої школи. Визначено можливості технологічного навчання щодо формування ключових компетентностей здобувачів освіти на уроках зарубіжної літератури; наголошено на доцільності застосування продуктивного наукового та методичного досвіду в процесі розбудови сучасної шкільної літературної освіти.

Ключові слова: технологія, технологізований підхід, Нова українська школа, компетентність, принципи навчальних технологій.

Olena STEPANENKO,

orcid.org/0000-0003-0887-5808

Candidate of Philological Sciences,

Professor at the Department of Social and Humanitarian Education

Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education"

of Dnipropetrovsk Regional Council

(Dnipro, Ukraine) *olena.step@ukr.net*

TECHNOLOGICAL TRAINING OF FOREIGN LITERATURE IN A MODERN UKRAINIAN SCHOOL

The article is devoted to the issue of technological teaching of foreign literature in the modern Ukrainian school. Different approaches of scientists to the interpretation of the key concepts of "technology", "educational technology", "learning technology", "technologized approach to learning" are studied. Particular attention is paid to the ambiguity in the interpretation of the concept of educational technology. An analysis of the works of scholars has made it possible to identify two main directions in it: some do not share the opinion about the need for technologization of education, while others insist on developing a technologized approach to learning. It is substantiated that the technologized approach involves a combination of individual pedagogical technologies as components for achieving the expected learning outcomes by general secondary education students. The history of the introduction of technological learning in education is characterized. The main stages of development of the technological approach to teaching foreign literature in Ukraine are described: 1) active use of various technical means of information transmission in schools, united by the concept of "audiovisual means"; 2) substantiation of the principles of a systematic approach to the study of a work of art and to the formation of students' skills; 3) significant achievements in the field of psychological and pedagogical sciences in the

management of cognitive activity, the search for scientific forms of organization of education; 4) development of individual educational technologies for the modernization of literary education of students of an independent Ukrainian school. It has been found that the authors of educational technologies in foreign literature relied on both general didactic and special principles of organizing educational activities, developed taking into account the requirements of modern literary education of high school students. The possibilities of technological learning for the formation of key competencies of students in foreign literature lessons are determined; the expediency of applying productive scientific and methodological experience in the process of developing modern school literary education is emphasized.

Key words: *technology, technologized approach, New Ukrainian School, competence, principles of educational technologies.*

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні, зміна мети і завдань курсу зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти спонукало педагогічну громадськість до розв'язання низки теоретичних і практичних проблем, серед яких однією з найважливіших є розробка ефективних технологій для забезпечення компетентнісного навчання.

Технологічне навчання, за нашим переконанням, – важливий чинник сучасної освіти, адже акцент змістився з процесу накопичення знань на формування в учнів умінь і навичок, ключових і предметних компетентностей, які забезпечують здатність ефективно вирішувати різні фахові та життєві проблеми, навчаючись упродовж життя.

Аналіз досліджень. Полеміка щодо сутності поняття освітньої технології має довгу історію і триває до сьогодні. Аналіз праць науковців дозволяє визначити у ній два основні напрями. Одна група вчених стверджує, що в освіті й вихованні педагог має спиратися на власне інтуїтивне осягнення внутрішнього світу кожного окремого учня та відповідно впливати на нього, тому не поділяє думки про потребу технологізації освіти. Інша група вважає, що для організації освітньо-виховного процесу необхідно використовувати набір різноманітних інструментів, що забезпечать його ефективність, а тому наполягає на розробці технологізованого підходу до навчання. Зародки такої дискусії сягають часів проголошення Яном-Амосом Коменським (1592–1670) своїх педагогічних ідей.

Технологізований підхід до освіти передбачає комбінування окремих педагогічних технологій як складників для досягнення здобувачами загальної середньої освіти очікуваних результатів навчання. Це твердження є природним наслідком наукових концепцій В. Андрущенка, Дж. Блока, Б. Блума, Б. Гершунського, І. Зязюна, В. Краєвського, В. Кременя, Н. Ничкало, М. Нікандрова щодо технологізації освіти, В. Беспалька, С. Вітвицької, В. Гузеєва, І. Дичківської, М. Захарова, Т. Ільїної, М. Кларіна, М. Махмутова, Р. Мейджера, О. Пехоти, О. Пометун, Т. Сакамото, С. Сисоєвої, М. Фіцули, М. Чошанова щодо проблем засто-

сування сучасних технологій навчання, І. Дичківської, О. Олійник, Г. Селевка щодо структури навчальної технології, А. Вітченка, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, І. Небеленчук, Л. Удовиченко щодо технологій навчання зарубіжної літератури.

Метою статті є опис основних етапів розвитку технологізованого підходу до навчання зарубіжної літератури в Україні, розкриття його можливостей щодо застосування продуктивного наукового та методичного досвіду в розбудові сучасної шкільної літературної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розвиток технологізованого підходу до навчання зарубіжної літератури відбувався в декілька етапів.

Перший етап (1940–1960 рр.) позначився активним використанням у школах різноманітних технічних засобів трансляції інформації (від запису й відтворення звуку до проєкції зображення), об'єднаних поняттям «аудіовізуальні засоби». Це магнітофони, програвачі, проєктори, телевізори, які мали розширити перелік технічних засобів у освітньому процесі. Відповідно, технологізація розумілася як упровадження цих засобів у вивчення літератури.

Другий етап (1960–1980 рр.) розвитку наукових положень щодо технологізованого підходу пов'язаний з обґрунтуванням засад системного підходу до вивчення художнього твору та до формування вмінь та навичок учнів. Учені-методисти активно займалися раціоналізацією способів засвоєння освітньої інформації та формування навичок осмислення художніх творів. Зокрема, А. Сафонова ввела до активного обігу поняття «коло вмінь», Є. Маймін – «план характеристики та план аналізу художнього твору», Б. Буяльський – «еталон для виміру знань і умінь», Л. Панчук – «структурування навчальних завдань», Л. Бригалола і Л. Стрельцова – «літературна задача», А. Лукаш – «пізнавальна задача». Сьогодні зміст цих понять збагачується, а їх коло розширюється у зв'язку з розробкою новітніх підходів і принципів навчання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти.

Третій етап (1980–1990 рр.) характеризується істотними здобутками у галузі психолого-педа-

гогічних наук щодо управління пізнавальною діяльністю, пошуком наукових форм організації навчання тощо. У зв'язку з цим у практику навчання літератури увійшли активні організаційні форми, які покликані формувати в учнів найважливіші читацькі якості, удосконалювати такі уміння і навички, як самостійне критичне мислення, адаптивність до мінливих життєвих ситуаціях, відшукування коренів проблем та шляхів їх раціонального вирішення, здатність генерувати нові ідеї тощо. Учителі шукали добре налагоджені механізми розвитку зазначених навичок і нових відповідей на питання, як навчати результативно. Це стало поштовхом до цілої низки новаторських досліджень, покликаних формувати вміння і навички учнів у нових освітніх умовах.

Наприклад, розробляючи методичну систему використання наочності на уроках зарубіжної літератури в основній школі, Ю. Глебова запропонувала систему умінь учнів 5–8 класів оперувати теоретико-літературними поняттями. Поетапне оволодіння цими вміннями значно підвищує рівень аналізу та інтерпретації художніх творів і позитивно позначається на розвитку наочно-образного та абстрактного мислення школярів (Глебова, 2006). О. Дем'яненко розробила систему різнотипових творчих завдань для комплексного розвитку інтелектуально-творчих здібностей школярів, упровадження якої істотно позначилося на рівні вмінь і навичок учнів інтерпретувати твори зарубіжної літератури (Дем'яненко, 2007). Досліджуючи проблему літературного розвитку учнів 5–7 класів у навчально-ігровій діяльності, А. Мельник розробила систему формування умінь виконувати завдання ігрового характеру учнями молодшого підліткового віку, а також удосконалила систему розвитку умінь виразно читати та активно слухати художні твори (Мельник, 2006). А. Нагорна розробила методику застосування філософських джерел у процесі вивчення зарубіжної літератури учнями 9–11 класів, у якій основна увага надавалася поетапному формуванню умінь учнів відрізняти філософські та філософсько-естетичні ідей в науці і мистецтві, використовувати філософські положення в аналізі та інтерпретації художніх творів, аргументувати зв'язок художньої літератури та філософії, розкривати вплив певних філософських ідей на творчість письменника тощо (Нагорна, 2007). І. Небеленчук розробила методику використання діалогових технологій навчання зарубіжної літератури, ефективність якої забезпечується співпрацею учнів у парах, мікро- і макрогрупах, залученням різноманітних видів робіт діалогічного спряму-

вання на всіх етапах вивчення художнього твору з урахуванням їхньої родової специфіки (Небеленчук, 2011). Г. Островській належить методика вивчення епічного твору параболічного типу в шкільному курсі зарубіжної літератури, спрямована на розвиток компаративних умінь і навичок учнів аналізувати сюжети і протосюжети художніх текстів, а також їх символічний зміст (Островська, 2004). Наголос на підготовці учнів старших класів до практичної професійної та особистісної самореалізації в умовах сучасного соціально-економічного інформаційно-комунікативного простору зробив О. Ратушняк (Ратушняк, 2008).

Детальніший розгляд вище згаданих методик, а також важливі внески Ю. Дишлюк, Т. Матюшкіної, Ю. Рибінської, К. Таранік-Ткачук, В. Храбрової, І. Цико та інших буде надано в іншій публікації.

Четвертий етап (1990–2020 рр.) технологізації освітнього процесу із зарубіжної літератури пов'язаний з розробкою окремих навчальних технологій для модернізації літературної освіти учнів незалежної української школи. На цьому етапі активно запроваджувалися у шкільну практику:

технологія розвитку читацької діяльності старшокласників, продуктивність якої зумовлена урахуванням специфіки читання як виду естетичної рецепції, впровадженням комп'ютерних технологій навчання, застосуванням інтерактивних видів і форм роботи, організацією дослідницької діяльності учнів (Ісаєва, 2003);

технологія вивчення перекладної літератури в загальноосвітній школі, що враховує специфіку художнього перекладу, феномен інокультурності та передбачає впровадження в практику викладання елементів порівняння оригіналу й перекладу (Клименко, 2006);

технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії, яка ґрунтується на системно-діяльнісному підході до розгляду драми і передбачає комплексний вплив на розвиток особистості інтерпретатора (читача, глядача, виконавця) (Вітченко, 2007);

технологія вивчення образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи, що базується на поступовому впровадженні спеціальних типів навчальних завдань для аналізу образів-персонажів на основі їх структурно-антропологічної моделі (Удовиченко, 2020).

Розроблені й апробовані технології виростили з розуміння навчальної технології як науково обґрунтованої дидактичної моделі діяльності, що гарантує досягнення педагогом певного навчаль-

ного результату через послідовність дій, спроектованих на розв'язання проміжних цілей і наперед визначений кінцевий результат (Савченко, 2013: 216–217). Їх основу складає технологічна схема, що включає три традиційні складники: концептуальний, змістовий і процесуальний (Дичківська, 2004: 14).

Автори навчальних технологій із зарубіжної літератури спиралися як на загальнодидактичні, так і спеціальні принципи організації освітньої діяльності, розроблені з урахуванням вимог сучасної літературної освіти учнів старшої школи.

Серед загальнодидактичних чільне місце посідають принципи науковості, доступності, доцільності, наочності, започатковані ще у працях Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці. Не втрачають своєї актуальності класичні принципи послідовності, спрямованості на розвиток учня, активності й усвідомленості у навчанні, міцності знань та вмінь, мотивації, активної комунікативної діяльності, індивідуалізації, самостійності, самоконтролю, розроблені у дослідженнях Ф. Буслєва, К. Ушинського, І. Срезневського та інших. Сьогодні методисти повертаються до несправедливо відкинутих свого часу принципів навчання, розроблених педологією: природовідповідності (Г. Коджаспірова, К. Ушинський, Р. Штайнер), культуровідповідності (Б. Бім-Бад), соціовідповідності (А. Макаренко, В. Сухомлинський), амбі-

валентності (В. Максакова, А. Маслоу), гуманізму у вихованні (Т. Адорно, Г. Маркузе, А. Маслоу), суспільно-історичної природи людської психіки, цілепокладання і передбачення, абстрагування, варіативності та ідентифікації (Удовиченко, 2020).

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що пріоритетними напрямами державної освітньої політики на сучасному етапі розбудови національної школи визначено підвищення якості мовно-літературної освіти учнів, модернізацію її змісту та оновлення організаційних форм роботи. Для їх успішної реалізації засадничими є запровадження технологізованого підходу та освітніх інновацій, забезпечення ефективного освітнього простору і дотримання принципів педагогіки партнерства.

У методиці навчання зарубіжної літератури в Україні накопичений значний досвід у вирішенні цих питань, створено ряд результативних навчальних технологій, які посилюють компетентнісний характер літературної освіти. На часі модернізація навчально-методичного забезпечення освітнього процесу із зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти та прискіпливий перегляд вже перевіреного практикою інструментарію, що дозволить учителям ефективніше працювати з різними учнівськими колективами з урахуванням потреб, зацікавлень і здібностей учнів, а також вимог сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітченко А. О. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії: монографія. Луганськ: Шико, 2007. 326 с.
2. Глебова Ю. Методика використання наочності в процесі формування теоретико-літературних понять в учнів 5–7 класів на уроках зарубіжної літератури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 238 с.
3. Дем'яненко О. О. Система творчих завдань у процесі навчання зарубіжної літератури учнів 5–8 класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. К., 2007. 257 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Ісаєва О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: монографія. Київ, 2003. 380 с.
6. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2006. 340 с.
7. Мельник А. О. Літературний розвиток учнів 5–7 класів у процесі навчально-ігрової діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 259 с.
8. Нагорна А. Ю. Методика застосування філософських джерел у процесі вивчення зарубіжної літератури (9–11 класи): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 250 с.
9. Небеленчук І. О. Діалогові технології навчання зарубіжної літератури учнів 5–7 класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література). Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 20 с.
10. Островська Г. О. Методика вивчення епічного твору параболічного типу в шкільному курсі зарубіжної літератури (11 клас): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2004. 225 с.
11. Ратушняк О. Формування інтерпретаційної компетентності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 231 с.

12. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Грамота, 2013. С. 216–219.

13. Удовиченко Л. Теорія і технологія вивчення художніх образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2020. 352 с.

REFERENCES

1. Vitchenko A. O. (2007) *Teoriia i tekhnolohiia formuvannia interpretatsiinoi kompetentsii starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia svitovoi dramaturhii: monohrafiia*. [Theory and technology of forming interpretive competence of high school students in the process of studying world drama: a monograph]. Luhansk: Shyko. 326 s. [in Ukrainian].

2. Hliebova Yu. (2006) *Metodyka vykorystannia naochnosti v protsesi formuvannia teoretyko-literaturnykh poniat v uchniv 5–7 klasiv na urokakh zarubizhnoi literatury*. [Methods of using visualization in the process of forming theoretical and literary concepts in pupils of 5–7 grades in foreign literature lessons]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 238 s. [in Ukrainian].

3. Demianenko O. O. (2007) *Systema tvorchykh zavdan u protsesi navchannia zarubizhnoi literatury uchniv 5–8 klasiv*. [System of creative tasks in the process of teaching foreign literature to pupils of grades 5–8]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 257 s. [in Ukrainian].

4. Dychkivska I. M. (2004) *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: navchalnyi posibnyk*. [Innovative pedagogical technologies: a textbook]. Kyiv: Akademydav, 2004. 352 s. [in Ukrainian].

5. Isaieva O. (2003) *Teoriia i tekhnolohiia rozvytku chytatskoi diialnosti starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury: monohrafiia*. [Theory and technology of development of reading activity of senior pupils in the process of studying foreign literature: a monograph]. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University. 380 s. [in Ukrainian].

6. Klymenko Zh. V. (2006) *Teoriia i tekhnolohiia vyvchennia perekladnykh khudozhnykh tvoriv u starshykh klasakh zahalnoosvitnoi shkoly: monohrafiia*. [Theory and technology of studying translated works of art in the senior grades of secondary school: a monograph]. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University. 340 s. [in Ukrainian].

7. Melnyk A. O. (2006) *Literaturnyi rozvytok uchniv 5–7 klasiv u protsesi navchalno-ihrovoi diialnosti*. [Literary development of pupils of grades 5–7 in the process of educational and game activity]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 259 s. [in Ukrainian].

8. Nahorna A. Yu. (2007) *Metodyka zastosuvannia filosofskykh dzherel u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury (9–11 klasy)* [Methods of applying philosophical sources in the process of studying foreign literature (grades 9–11)]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 250 s. [in Ukrainian].

9. Nebelenchuk I. O. (2011) *Dialohovi tekhnolohii navchannia zarubizhnoi literatury uchniv 5–7 klasiv*. [Dialogic Technologies of Teaching Foreign Literature to Pupils of Grades 5–7]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (zarubizhna literatura). National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].

10. Ostrovska H. O. (2004) *Metodyka vyvchennia epichnoho tvoriv parabolichnoho typu v shkilnomu kursy zarubizhnoi literatury (11 klas)*. [Methods of studying an epic work of parabolic type in a school course of foreign literature (grade 11)]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. Vasyl Stefanyk Precarpathian University. Ivano-Frankivsk. 225 s. [in Ukrainian].

11. Ratushniak O. (2008) *Formuvannia interpretatsiinoi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury*. [Formation of interpretive competence of high school students in the process of studying foreign literature]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02. National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv. 231 s. [in Ukrainian].

12. Sавченко О. Я. (2013) *Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Didactics of primary education: a textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv: Hramota. S. 216–219. [in Ukrainian].

13. Udovychenko L. (2020) *Teoriia i tekhnolohiia vyvchennia khudozhnykh obraziv-personazhiv u kursy zarubizhnoi literatury starshoi shkoly: monohrafiia*. [Theory and technology of studying artistic images-characters in the course of foreign literature of high school: a monograph]. Kyiv: Interservice. 352 s. [in Ukrainian].